

NEM MÁSODRENDŰ EGYETEM

Beszélgetés Csögör Lajossal, a Bolyai Tudományegyetem első rektorával

– Mivel a tanügy háború utáni megszervezésének kérdése érdekel, a felszabadulás előtti időkről pár olyan dolgot mondanék csak el, amit jelentősebbnek tartok. 1944 előtt a Békepárt irányításával mi kapcsolatba léptünk az Erdélyi Párt vezetőségével, és rá akartuk őket beszélni minden áron arra, hogy vegyék rá Horthyt, lépjen ki a háborúból. Ez még 1944 tavaszán és nyarán történt. Horthyék tehetetlensége, arra való alkalmatlansága miatt, abból semmi sem lett. Annyit tudtunk elérni, hogy Teleki Béla tárgyalt Dálnoki Veress Lajossal, a kolozsvári IX. Hadtest parancsnokával, aki megígérte, hogy Kolozsvárt nem fogják védeni, tehát amikor a front odaér, feladják, hogy ne menjen a város tönkre.

Zárójelben talán még annyit, hogy az Erdélyi Pártnak huszonvalahány kinevezett képviselője volt. A háború idején nem akartak választásokat tartani. Teleki rokona volt Teleki Pál miniszterelnöknek, aki öngyilkos lett. Nem lehet az arisztokratákat sem egy kalap alá venni. Sok áldozatkész, értékes ember volt köztük, például ez a Teleki Béla. A többi párt működését nem is engedélyezték Erdélyben. Például Bajcsy-Zsilinszky Endre járt Kolozsvárt, de nem engedélyezték a Kisgazdapárt szervezkedését. Ezzel is magyarázható,

● GYORSLAPOZÓ

lethez. Ebből a jelentésből kiderül, hogy bizonyos reakciós körök a nemzetnevelésügyi minisztériumban váratlanul akadályt gördítenek a már megígért minisztériumi magyar tanügyi főtitkár (secretar general) kinevezése elé és csupán egy minden intézkedési jog nélküli tanácsos (consilier) kinevezésébe mennének bele.” A legnagyobb aggodalomra az ad okot, hogy a minisztérium egyik

hogy az interregnum alatt 1944. novemberre és 1945. március 13-a között kommunista-szociáldemokrata uralom állott fenn Észak-Erdélyben. Különben a szovjet szerintem azért nem engedte be a román közigazgatást, mert ki akarta kényszeríteni egy demokratikus (értsd: baloldali) kormány uralomra kerülését Bukarestben. Akkoriban még egy ütközőállam létesítésének gondolatát is tulajdonítottuk neki – nem lett igazunk.

Namost, én az orvosi kar elszállított felszerelése után mentem Pestre, s ott Ortutay Gyulához fordultam. Jaj, azt mondja, az Pécssett volt egy pincében, de a lakosság szétlopkodta. Elmentem Dálnoki Miklós Bélához, akkori miniszterelnökhöz (Nagy Ferenc előtt ő volt a kormányfő). Egy bankban volt a miniszterelnökség, mert romokban hevert a város. Eltöprengtek azon, hogyan segíthetnének. Végül pénzt kaptam, de mivel milliós világ volt, egy néhány mikroszkópot ha tudtam venni rajta, óránként változtak az árak. Tudod, amikor a perünk idején ezt elmeséltem, – tudniillik megvadtak azzal, hogy Teleki Bélával is azért tárgyaltam, hogy Észak-Erdélyt a magyarok kapják meg, pedig akkor ez a Békepárt megbízásából történt, és közös érdek volt a háború mielőbbi befejezése –, valósággal elszőnyedtek azon, hogy én a reakciós Nagy Ferenctől kaptam pénzt. Pedig Dálnoki Miklós Béla volt az akkori miniszterelnök. Akkor meg azért esett rosszul nekik, hogy amit ők alapítottak, azt pénzzel segítették a magyarok. Úgyhogy a következő kihallgatásokon mindig másra terelték a szót, amikor erről akartam

ügyszótára „arról értesítette az MNSZ központját, hogy az alaptörvényekkel szemben álló miniszteri rendeleteket nem ismeri el. Ez magyarán azt jelenti, hogy a régi reakciós iskolaügyi törvények alapján bármikor egy tollvonással megsemmisíthető a reakció szerint mindaz a nemzeti szabadságjog, amelyet miniszteri rendeletek alakjában a romániai magyar tanügynek nyújtani tudott” (V.

beszélni. Vádoltak hazaárulással, azzal, hogy a Szociáldemokrata Párt jobboldalához tartoztunk. Ezt nevetve hallgattuk, soha a Szociáldemokrata Párt tagja nem voltam. Én csak román tanúkat adtam be a nagyváradi tárgyaláson – Tudor Bugnariut, Vescan Filut, Vasile Pogăceanut stb. – mert így láttam jónak. Félbe is szakították a nyílt tárgyalást Váradon, és átvittek Bukarestbe, ott zárt tárgyaláson kaptam hat évet. Szinte az egészet leültem.

A perről szerethnél még hallani? Velem soha nem közölték, miért ítélték el. Tulajdonképpen a Rajk-ügy erdélyi visszhangja, szövődménye lehetett. Amikor 1949. november 3-án Rajkékát letartóztatták, akkor egyszerre tartottak házkutatást itt, Vásárhelyt, a lakásomon és Kolozsvárt, a szüleimnél. Aznap fogtak le minket is. Rajk akkor már külügyminiszter volt (azelőtt belügyminiszter), egyik beosztottja pedig a bukaresti magyar nagykövetségen dolgozott azelőtt, akihez nemegyszer fölmentem a tanáraink ügyeit intézni. Meg is kértek a román szervek, ne járjak többet oda. Énnekem ennyit sikerült kikövetkeztetnem. A Rajk-ügyet nemzetközi összeesküvéssé fűjték fel. Sztálin leleplezése után felmentettek. Groza csak akkor avatkozott bele, amikor az ügy hozzá került. Félre volt ő is állítva. Aztán felszólítottak, hogy kérjek perújrafelvételt, ezt kezdetben elutasítottam, de később teljesen rehabilitáltak, nem is kell sehova beírnom, hogy el voltam ítélve. „Nul și neavevenit”: a semmitőszék döntött így.

Engem 1944. októberében hívatott a szovjet parancsnok Kolozs-

● GYORSLAPOZÓ

– márc. 21.) ● A győztes hatalmak külügyminisztereinek értekezlete megegyezett a bécsi döntés megsemmisítésében. ● *Az iskolában tilos mindennemű politizálás* – ezt rendelte el a miniszter a minisztertanács határozata alapján, hogy a tanulóifjúság ne térjen el „a maga természetes szerepétől” (V. – máj. 9.) ● Brătianu hivatalos lapja, a Liberalul egyik cikke szerint a magyar állampolgár-

várt, és azt mondta, én leszek az alispán. Kolozsvár Erdély fővárosa, ezért ide román főispán kell, válasszak ki én valakit. Én Vescan Filu édesapját neveztem meg, amit el is fogadtak. Nem sokat törődünk aztán egymással. Az öreg Vescan egyszer leutazott Bukarestbe anélkül, hogy megbízatást kapott volna bárkitől erre. Visszajött és valami úrlapokat nyomtatott ki, amin rajta volt az állampolgársági rubrika is. A Dermata cipőgyárban, ahol kitöltötték, oda azt kellett írni, hogy „román”. Egyszer csak hívat a szovjet parancsnok, hogy az öreget le kell tenni. Előzőleg kikérdezett engem, hogy tudtam-e erről az akcióról. Mondom, nemigen, hallottam ugyan valamit, de egyéb ügyekkel voltam elfoglalva. Így aztán javasoltam valakit, az nem volt jó, akkor tért vissza Pogăceanu Kolozsvárra, mondom neki: „Nem akarsz főispán lenni?” „Dehogynem!” – azt mondja. Erre kinevezték. Az öreg Vescan, tudod, elébe ment az eseményeknek.

Nos, a város megmenekült, közben gyárörségek alakultak, és megindult a szervezkedés a baloldaliak részéről – hogy visszatérjek 1944 novemberéhez. A kommunistákat kiengedték a börtönökből, Demeter Jánosék jártak közbe érdekükben. Aztán, amint az Balogh Edgár megírta a *Szolgálatban* című könyvében, ő román elvtársakkal együtt eljárt különböző intézmények vezetőinél, hogy maradjanak a helyükön. Így például Timofival együtt volt Miskolcзыnál, az egyetem akkori rektoránál, akit arra kértek, ne tegyenek eleget a még magyar kormány által kiadott parancsnak, hogy Észak-Erdélyt

ságú tanárok szerződtetése veszélyt jelent a román állam egységére (V. – jún. 14.) ● **Az MNSZ székelyudvarhelyi kongresszusán** elhangzott végrehajtó bizottsági jelentésből: „Tanügyi téren országszerte nyíltak magyar óvodák, de az év tavaszán Háromszék és Csík megye területén mintegy 80 magyar tanítási nyelvű óvodát zárt be a nemzetnevelésügyi minisztérium egyik inspektora.

ki kell írítani. Maradjanak a helyükön, mert a demokratikus pártok garantálják személyi biztonságukat, és azt, hogy az egyetem tovább működhet. Miskolczyt nagyon meglepte, és kedvezően befolyásolta, hogy a bizottságban román is volt Timofi Gheorghe személyében, és tényleg, az egyetem vezetősége a helyén maradt, aminek az lett a felmérhetetlen jelentőségű következménye, hogy az egyetem később alapul szolgált arra, hogy megalakulhasson a román kormány által is engedélyezett új magyar egyetem. Mert ha ez az egyetem nem létezett volna 1944 őszétől 1945-ig, akkor – ha elvileg fel is merült volna a magyar egyetem létesítésének gondolata –, az biztosan annyi akadályba, nehézségbe ütközött volna a még be nem fejezett háború idején, hogy 1945-ben bajosan alakulhatott volna meg. Elvileg elfogadták volna a kívánságot mint a nemzeti egyenlőség gyakorlati megvalósítását, de nem lett volna kivel megcsinálni. Szerencsére Miskolczy Dezső, Buza László, Haynal és Ludány, Rajti stb. itt maradtak. Miután politikailag abszolúte megbízhatók és kifogástalan jellemű emberek voltak, vállalni merték az itt maradáást.

A szovjet csapatok bevonulásakor a szovjet parancsnok kiadta az utasítást, hogy minden intézmény ugyanúgy folytassa működését, mint a felszabadulás előtt. Ennek a kategorikus parancsnak eleget is tettünk. Persze, nem sok tanár maradt, elmenekültek olyanok is, akik demokraták voltak, de megtévesztette őket az ellenséges propaganda, amely azt állította, hogy minden értelmiségit agyonlőnek.

● GYORSLAPOZÓ

Újramegnyitásuk érdekében tett lépéseink mindeddig nem jártak eredménnyel. Az alsó fokú oktatás terén már 1945-ben elértük, hogy a közoktatásügyi miniszter rendeletileg biztosította: ott, ahol 20 (húsz) magyar gyermek van, ezek számára állami magyar iskola létesíthető. Ugyanez a rendelet biztosította a működő iskolák további fenntartását is. Az észak-erdélyi és dél-erdélyi tanítók beszo-

Voltak, akik ezt elhitték, és elmenekültek. Miután az egyetem megkezdte a működését, az emberek egy része baráti hívás, levelezés alapján visszatért, és részt vett az egyetem munkájában. Az egyetemi tanács – mert annak tekinthetjük, ott volt benne a rektor, ott az orvoskari dékán, ott Buza, aki a jogi kart képviselte – egyetemi tanári megbízatást adott olyan kolozsvári értelmiségieknek, akiknek valamilyen tudományos múltjuk vagy didaktikai tevékenységük már volt. Így Jancsó Elemérnek, Demeter Jánosnak, Jordáky Lajosnak, Tulogdy Jánosnak, Török Zoltánnak, nekem, Vescan Filunak, aki éppen olyan jól tudott magyarul, mint románul, s a matematika–fizika karra került. Szóval minden olyan román állampolgárt, akinek erre valamelyes, ha nem is teljes, felkészültsége megvolt, bevonták az egyetem munkájába. Azonkívül a magyar állampolgárságú tanárok két-három tanszéket is elláttak egyszerre. Emberfeletti munkát végeztek 1944 őszén. Folyt az egyetemi munka, a tanítás, a klinikákon a frontról érkezett sebesülteket látták el stb.

Közben ettől az egyetemi – mondjuk - nyilvános munkától függetlenül a Kolozsváron élő és némi egyetemi múlttal rendelkező vagy ahhoz vonzódó értelmiségiek szinte naponta tárgyaltunk arról, hogy mi lesz Észak-Erdélynek a visszacsatolása után. Mi tisztában voltunk annyira a helyzettel, hogy amikor a háború még folyik, román katonák tízezrei harcolnak, és a magyarok még mindig német megszállás alatt védekeznek a németekkel, szóval tudtuk, hogy a bécsi döntést semmisnek fogják nyilvánítani, és ennek

rolása megtörtént, de a besorolással kapcsolatban súlyos panaszaink vannak, amelyeket orvoslunk kell. A besorolt tanítók fizetésének rendezése háromnegyed évi harc után megtörtént. A legtöbb iskolában a tanítás tankönyv nélkül folyik. Míg a román elemi iskolás tanulóiifjúság az állam támogatásával ingyen jut tankönyvhöz, addig a magyar elemi iskolai tankönyvek kiadására nem sike-

alapján eltűnődünk azon, mi lesz a magyarság sorsa, milyenek lesznek a jövőben a demokratikus együttélés formái. Természetesen folyton felvetődött a kérdés: jó, jó, de mi lesz? Mert ide vissza kell térnie a volt Ferdinand Egyetemnek Szebenből. Kolozsvár a központja Erdélynek, és ez egy politikai kérdés is, hogy ők minél hamarabb visszajöjjenek, ezt tudtuk. A román reakció nagyon kihasználta a tényt, hogy az egyetem nem térhet vissza Kolozsvárra. Azon gondoltunk, mi lesz akkor velünk, hol fogunk mi egyetemet alapítani, hiszen az épületek két egyetemet befogadni nem tudtak, főként az orvosi kar igényel sok helyet. Ezek a tárgyalások ha nem is mindennap, de legalább hetenként kétszer-háromszor folytak, és pedig a Majális utca 12. szám alatti úgynevezett pártházban, ahol rendszerint találkoztunk, és ezen győtrődünk. A legkülönbözőbb ötletek merültek fel, hogy ezt megoldjuk. Vescan Teofil, aki közben Bukarestben is járt lenn többször, azzal az ötlettel jött, hogy egy nagy közös egyetemet kéne csinálni, éppen az épületek hiánya miatt. A zürichi egyetem példáját hozta fel, ahol két nyelven folyik az előadás, mindenki olyan nyelven hallgat, amelyiken akar. Ettől mindnyájan idegenkedtünk, még inkább a magyar állampolgárságú tanárok, akikkel mi tartottuk a kapcsolatot, hiszen ők is teljes bizonytalanságban voltak a tekintetben, hogy velük mi lesz Észak-Erdély visszacsatolása után. Maradhatnak-e? Menniük kell-e? Akik nagyobb távlatokban gondolkoztak, és nagyobb felelősséget is éreztek az erdélyi magyarság oktatásügye iránt, azok maradni akar-

● GYORSLAPOZÓ

rült állami fedezetet szerezni. Az elemi iskolai épületek elosztása megtörtént, azonban ezzel kapcsolatban még számos orvosolandó sérelmünk van. Egy éven át állandóan küzdöttünk az egész országban működő magyar tanfelügyelőségek törvényes elismeréséért. A küzdelem során anyagilag amúgy is megviselt tanítóink és tanáraink nem kevesebb, mint 100 millió lej értékben adóztatták

tak. Akik csak átmenetileg vállalták a kolozsvári állást, igyekeztek kapcsolatot keresni Pest felé, hogy visszatérjenek, mert a háború után ott nagyobb biztonságban érezték magukat. Így teltek a hónapok, és csak azt tudtuk, hogy a kolozsvári tartományi pártszervezet titkársága (Vaida Vasile, Jakab Sándor, Simó Gyula, Veress Pál) teljesen egyetért azzal, hogy magyar egyetem legyen Kolozsváron. Nem volt ugyan idejük azon töprengeni, hogy ezt hogyan érjük el, de elvileg helyeselték a két egyetem párhuzamos fennállását.

(Megjegyzem, hogy a külön egyetem gondolatát a háború utáni vitákban nem is annyira az MNSZ képviselte, a gondolat fő támasza az Észak Erdélyi Pártszervezet volt. Ők annyira természetesnek tartották, hogy aztán magáévá tette az MNSZ is. De Bányai László például reakciónak tartotta a tanári kart, és emiatt kész lett volna más, kevésbé előnyös megoldást is elfogadni. Goldberger Miklós, aki az első hónapokban Bukarestet képviselte itt, mindig egyetértett velünk, de a fővárosban annyira mások voltak az elképzelések (lásd a nemzetiségi statútumot), hogy ő, valahányszor utazott vissza Bukarestbe, egészen Ploiești-ig velünk tartott, onnan kezdve már övelük értett egyet. Egy ismerősünk mesélte, hogy a Kárpátok körül mindig feltámadtak a kételyei, hogy talán még sincs igazunk.)

1945 márciusában a Groza-kormány került uralomra, Észak-Erdélyt pedig visszacsatolták. A visszacsatolás után azonnal megkezdődtek a tárgyalások, hogy a szebeni egyetem minél előbb átköltözhessen, mivel ezt politikai szempontok is megkövetelték. A

meg önmagukat, hogy fenntarthatják a magyar iskolaügy szempontjából nélkülözhetetlen magyar tanfelügyelőségeket. Annak ellenére, hogy sikerült állami költségvetésbe is felvételni az általunk igényelt 11 tanfelügyelőségből kilencet, a közoktatásügyi minisztérium még mindig nem adta meg egyetlen tanfelügyelőségünk működéséhez sem a törvényes alapot. A *középfokú oktatás-*

Maniu-féle Nemzeti Parasztpárt és a Liberális Párt, Tătărescuék, kiaknázták a tényt, hogy az egyetem nem tért még vissza Kolozsvárra. E kérdést gyorsan és radikálisan meg kellett oldani. Azt elfogadták a Kolozsvárra most már lelátogató vezető elvtársak, például Luka László is, aki gyakran lejárt a visszacsatolás után, hogy a magyar egyetemnek is működnie kell, és különösen felkarolta Groza, aki maga is magyar kultúrájú ember lévén, jól ismerte az erdélyi viszonyokat, és meggyőződésem szerint őszintén akarta, hogy legyen magyar egyetem, s nem is akármilyen. Nekem szó szerint azt mondta: „Csőgőr kérem, én nem egy látszategyetemet akarok, én azt akarom, hogy ugyanolyan nivójú legyen, mint a román Kolozsvárt”. Ennek érdekében valóban minden, amit lehetett, megtett. Már említettem, hogy amikor a magyar állampolgárságú tanárokat alkalmaztuk, és a közoktatásügyi miniszter, Voitec valósággal meg volt ijedve, mikor mondtam, hogy nekünk sok idegen állampolgárra lenne szükségünk, és nem tudta, mit csináljon, akkor az én javaslatomra Grozához fordultunk, aki azonnal hozzájárult ahhoz, hogy a harminc valahány magyar állampolgárságú tanárt szerződtessük. Még maguk a tanárok sem akarták elhinni, mikor azzal tértem vissza Kolozsvárra, hogy megvan az engedély, és megnyílt a lehetőség a tényleg nivós egyetem felállítására. Amit magam jobban ismerek, az orvosi kar szinte minden tanszékét, magyar állampolgárságú tanár vezette, kivéve a bőrgyógyászatot, a szülészetet, de még oda is hoztunk helyettesként egy kiváló embert Győri György sze-

● GYORSLAPOZÓ

nál Észak-Erdélyben a besorolások megtörténtek, Dél-Erdélyben most vannak folyamatban. A tanári fizetéseket nemrég rendezték. A megígért építelésztó bizottságok nem működtek, s ebből kifolyólag egyes helyeken (Máramarossziget, Nagyszalonta) igen súlyos sérelmeink vannak, Kolozsváron például minden román tanítási nyelvű állami iskola saját épülettel rendelkezik, ezzel szem-

mélyében. Közben, miután elvileg mind a párt, mind Groza elfogadta, 1945. május 29-én törvény is jelent meg, amely kimondja a szebeni Ferdinand Egyetem visszatérését Kolozsvárra azzal, hogy megkapja mindazokat az épületeket, amelyekkel rendelkezett. A másik pont viszont elrendeli a magyar egyetem felállítását azzal, hogy minden részletkérdésben a közoktatásügyi miniszter intézkedik.

– *Az egyetemhez mint közoktatási csúcsintézményhez külön is ragaszkodni kellett?*

– Az egyetem létehez, folyamatosságához ragaszkodnunk kellett, mert Romániában másfél millió magyar élt. Ilyen nagy számarányú nemzetiségnek a tudományos életét csak egy magas fokú intézmény foghatja össze. Csak ez képezhet olyan szakembereket, akik nem csupán a tudomány művelésében, de a nemzetiség életének további fejlődésében is nagy szerepet játszhatnak. Ezen kívül természetesen a tanárképzésben. Itt óriási elemi és középiskolai hálózat létezett. Hol képezték volna a megfelelő tanárokat?

– *Azért mondtam, mert egy vezető nyilatkozatát olvastam az 1949-es Világosságban, mely szerint az egyetem szakembereket nevel, a tudomány művelése viszont az Akadémia dolga.*

– Ez teljesen téves felfogás, mert az egyetem feladata a tudomány művelése, a szakemberek képzése és, orvosi vonalon, a betegellátás. Az egyetem, ha elszakad a tudományos kutatástól csak magas fokú szakiskolává minősülhet vissza, amely csak közvetíti a megle-

ben az állami magyar középiskolák – egy kivételével – felekezeti középiskolák épületeibe szorultak, ahol délutáni tanítással nyomorognak. A középiskolákban a tankönyvek majdnem teljesen hiányoznak. Tankönyvbizottságunk megtette a a tankönyvhiány leküzdésére a szükséges lépéseket. A tantervre vonatkozólag felvilágosítást kértünk, azonban kitérő választ kaptunk. Mind elemi,

vő eredményeket. Márpedig ez soha egyetlenegy egyetemnek célja nem lehet.

Szóval a tudomány és az egyetem ügye elválaszthatatlan. Az erdélyi magyarság kultúrélete elképzelhetetlen egyetem nélkül, természetesen az általános anyanyelvi oktatás garantálása mellett. Hogy az általános célkitűzésekről is szóljak, mi a nemzetiségi jogegyenlőség szimbólumának is tekintettük azt, hogy van magyar egyetem. Abból indultunk ki, ha egyetemet is biztosít a kormány a magyar nemzetiség részére, akkor még inkább biztosítania kell, szinte önmagától, az elemi- és középiskolákat, amelyek ehhez a diákokat nevelik.

– *A román demokraták közül ki értett azzal egyet, hogy Kolozsvárt két önálló egyetem álljon fenn? Illetve ki nem?*

– Erre én csak leszűkített formában tudnék válaszolni. Hogy országosan kik, azt nem tudom. A kormányban Groza szívvel-lélekkel, aztán Vlădescu–Răcoasa nemzetiségügyi miniszter, aki nagyon jóindulatú ember volt, lenn járt Kolozsvárt még az egyetem átadása előtt, ő is mindenben egyetértett velünk.

Május 29-e után a közoktatásügyi miniszter egy hármas bizottságot nevezett ki most már a magyar egyetem ügyeinek vezetésére: Csőgör, Demeter, Jancsó. Mi, hogy megosszuk a munkát, úgy határoztunk, hogy a jog- és közgazdasági kar ügyeit dékáni hatáskörrel Demeter János intézze, a nyelv- és filozófiai kar ügyeit Jancsó Elemér, a természettudományi kar dolgaira felkértük Tulogdy Já-

● GYORSLAPOZÓ

mind középiskoláinkban működnek képesítetlen tanerők. Ennek fő oka az, hogy az 1940 előtti elnyomó, magyarellenes iskolapolitika következtében nem rendelkezünk megfelelő számú képesített tanszeméllyel. A miniszter ígéretet tett oly értelmű törvény kiadására, amely szerint a magyar állampolgárságú tanszemélyzetet szerződéses úton fogják alkalmazni. Ez mind a mai napig nem tör-

nost, az orvosi kar ügyeit és a rektori hivatal teendőit pedig én látam el attól kezdve. Nyomban a hármas bizottságnak a kinevezése után megindultak a tárgyalások köztünk és a szebeni egyetem képviselői között. Az első megbeszélés mindjárt június első napjaiban történt, ezen részt vettek Daicoviciu, Roșca Alexandru és egy harmadik (nem Petrovici). E még nem hivatalos megbeszélés a prefektus irodájában történt, amelyen a kormányt Pogăceanu képviselte. Ott voltak rajtunk kívül Haynal és Jordáky. Ez csupán tájékoztató jellegű megbeszélés volt. Rögtön utána, úgy június 5-e tájban, egy hivatalos megbeszélés zajlott le, amelyen román részről ștefănescu-Goangă (aki, úgy tudom, a szebeni egyetem szakszervezetének volt az elnöke), Petrovici Emil, a rektor, egy Speranța nevű egyetemi tanár, Daicoviciu, Kernbach és még valaki; a mi részünkről pedig a hármas bizottság, Venczellel és Nagy Gézával kiegészítve, akik már az egyetem szervezésében is részt vettek. Meg kell mondanom, hogy a legnagyobb támaszt jelentette elsősorban Venczel, aki kiváló, eszes, becsületes, áldozatkész, semmi fáradságtól vissza nem riadó ember volt, nagyon érdekes egyéniség; elfogadta a párt minden szociális jellegű intézkedését, tehát a gyárak államosítását stb., de megőrizte a maga egyéni gondolkodását, katolikus hitét.

Ránk nézve a legnehezebb napok, a legviharosabbak éppen júniusban következtek. A szebeni egyetem – politikai okokból is, amiért a párt is támogatta – azonnal vissza akart térni, a magyar egyetem pedig nem volt hová beköltözzék, mert a május 29-i rendelet

tént meg. A magyar állampolgárságú tanszemélyzet így teljesen bizonytalan. Meg kell állapítanunk, hogy a magyar iskolák a legnagyobb nehézségekkel küzdve indultak meg. Az MNSZ és a tanszemélyzet erkölcsi és anyagi erőfeszítéseinek, igen sok helyen népünk áldozatkészségének köszönhető, hogy Dél-Erdélyben jelenleg 151 állami és 171 felekezeti népiskola, valamint 1 állami és

csak a volt De Gerandót jelölte egyelőre ki számára. E kérdéseken lovagoltunk nap mint nap, részint Kolozsváron, amikor pedig ott nem sikerült megegyezésre jutni, Bukarestben volt egy hosszú megbeszélés-sorozat a Közoktatásügyi Minisztériumban, ahol részt vettek a szebeni egyetem küldöttei, a mi hármas bizottságunk, plusz Venczel és Nagy Géza, valamint Bányai (az MNSZ részéről).

– *A Ferdinand Egyetemet képviselő bizottságot hasonló politikai sokszínűség jellemezte?*

– A legteljesebb sokszínűség. Közülük őszintén és fenntartás nélküli demokrata, a mi akkor megítélésünk szerint, Petrovici Emil volt, aki tényleg igyekezett még népszerűsége árán is segíteni, és szembefordult a magyar egyetem létesítését akadályozó román kollegákkal. Tudom, hogy éles összetűzése volt a röntgenológia professzorával, akinek a nevét elfelejtettem, nem is fontos. Ott volt Daicoviciu és Tătaru Coriolan, azelőtti királyi helytartó. Igen, neki is olyan múltja volt, hogy most igyekeznie kellett minél inkább demokratának látszani, és alapjában véve mint ember az volt egész életében. Én csak jót mondhatok róla. Hogy aztán mint közéleti szereplésre vágyó ember, elfogadta annak idején a királyi helytartóságot 1939-ben, az más kérdés. Egyébként az egyetemi életben nem tett különbséget román és magyar diák között. Ő maga is magyar egyetemet végzett, ott volt tanársegéd, tökéletesen beszélt magyarul... A kérdés nagyon nehéz volt. A román egyetem delegátusai felajánlották, hogy a De Gerando épületén kívül vegyük át a

● GYORSLAPOZÓ

18 felekezeti középiskola működik. Észak-Erdélyben 764 állami és 594 felekezeti népiskola, valamint 59 állami és 49 felekezeti középiskola működik. Összesen tehát 1680 népiskolánk és 127 középiskolánk van. A nyugdíjas tanszemélyzet helyzete kétségbeejtő. Központunkban külön bizottság foglalkozik a kérdés megoldásával, azonban a nyugdíjpénztár semmi hajlandóságot nem

volt kolozsvári mentőállomást, a Stanca-kórházat, az ortopédiai kórházat, a Kozmucza-szanatóriumot, Dr. Popnak az elkobzott nagyobb házát és még egy két épületet, például a leányinternátust a Monostori-út végén. Tudom, hogy szerepelt köztük a Honvéd utca legvégén a volt javítóintézet is. Egyszóval lehetetlen lett volna az orvosi karnak ilyen szétszórt épületekben való elhelyezése, hiszen a diákok nem tudtak volna időben eljutni egyik helyről a másikra. Mi ezt nem fogadhattuk el. Fölmerültek egyéb tervek, például a magyar egyetemi tanárok részéről az, hogy osszuk meg a klinikákat úgy, hogy amelyik klinikai épületben van tíz betegszoba, abból öt legyen a román egyetemé, öt a magyaré, heti három nap ők végezzék a betegfelvételt, három nap mi. Ezek mind halvaszületett ötletek voltak, mert ezt a gyakorlatban keresztülvinni nem lehetett. E huzavonában ştefănescu-Goangă, aki régi egyetemi ember volt, nagy taktikus és okos ember, szerepet játszott a politikai életben is, egy időben rektor stb., nos, ő nagyon okosan kifejtette egyik bukaresti megbeszélésen, hogy ő teljesen egyetért a magyar egyetem létesítésével, de nem lehet úgy létrehozni, hogy „o nimicim pe cealaltă”, hogy megsemmisítjük a másikat. Tehát, hogy a román egyetem nem fog tudni működni, ha megosztjuk az épületeket. Ezt lássuk be, és ő azt javasolja, hogy a magyar egyetem induljon meg csupán a nyelv, filozófiai és jogi karral, a másik két karra, a természettudományira és orvosira, nevezzék ki csak a dékánokat, ezek tevékenysége azonban kizárólag szervezési kérdésekre szorítkoz-

mutat arra, hogy a nyugdíjra jogosult tanszemélyzet ügyét rendezze. A magyar egyházak által véglegesített fiatal tanerők egyházi szerzett jogainak elismerése tárgyában a nemzetnevelésügyi minisztérium rendelettvényt készített elő több mint három hónapja, a törvény azonban a hivatalos lapban mind ez ideig nem jelent meg. A magyar tanügyi igazgatás legfőbb szerveként két magyar

zék, és ne kezdjük meg az oktatást sem egyszerre a hat éven, hanem induljon meg csak az első éven a tanítás. Aztán rendre hat év alatt majd kinő ebből a teljes egyetem. Mi nem fogadtuk el a javaslatokat, hanem ragaszkodtunk ahhoz, hogy valamilyen megoldást találjunk, hogy mégis adják át az épületek egy részét, és mondjanak le az új sebészeti klinikáról, amelyik egy nagyobb épületben volt.

Ebben a helyzetben, miután holtpontra jutottunk, jött Luka László ötlete, hogy miért ne mehetne át az orvosi kar Vásárhelyre. Miért ne lehetne a székelységnek is főiskolája? Miért ne tehetnők Marosvásárhelyt második főiskolai központtá, ahol népi hátterét a székelység alkotná? ő mindenképpen ezt szeretné, persze, tudja, hogy nehéz megcsinálni, bizonyára az egész magyar reakció ellene lesz, de én próbáljam azért meg.

– *Miért lenne ellene a „reakció”?*

– Teljesen ellene volt mindenki. Mindenki! Még a magyar elvtársak is azt mondták, miután két vonattal áthoztuk mindazt, ami a magyar egyetemé volt (mert amit 1940 és 1944 között szereztek be, az a mi tulajdonunkat képezte, rengeteg holmi), hogyha majd a döntés, a békehatározat mégis másképp alakul, mint ahogy azt Csögör képzelet, akkor majd targoncával kell neki mindent visszaszállítania Kolozsvárra. Még az elvtársak is így beszéltek, nem is szólva a tényleges polgári ellenzékéről, amely Kolozsvárnak mint magyar központnak a feladását látta ebben. Azért „Csögör”, mert személy szerint én – most nem a magam személyét akarom kiemel-

● GYORSLAPOZÓ

tankerületi főigazgató működik, az egyik Brassóban, a másik Kolozsváron, de kinevezésük még nem alapszik törvényen. Kértük, hogy a közoktatásügyi minisztériumba nevezzenek ki részünkről egy vezértitkárt. Reméljük, hogy a kinevezés rövid időn belül megtörténik. Meg kell emlékeznünk külön az új egységes algináziumokról, amelyek igen szerencsés módon új, demokratikus is-

ni, de ebből a hármás bizottságból Jancsó Elemért, sajnos, csak az érdekelte, hogy minél előbb egyetemi tanárnak nevezzék ki, Demeter Jánost pedig nagyon lefoglalták Kolozsvár város ügyei (alpolgármester volt) – tehát én az egyetem dolgainak intézését, a rengeteg papírmunkát, a gyakorlati teendőket nem a másik két taggal, hanem Venczel Józseffel és Nagy Gézával végeztem.

Luka javaslata után én, mivel alispán is voltam, és tudtam szerezni egy teherautót, átküldtem a már ott levő magyar állampolgárságú tanárokat Vásárhelyre, nézzék meg ezt a hadapródiskolát, és mondják meg, mi a véleményük. Nos, az egy gyönyörű épület! A park is az volt, mert katonaság lakott benne, és azok egyebet nem csináltak, csak rendben tartották. Ezek így jöttek vissza, elámulva. Jött Ludány, hogy „Cambridge! Cambridge! Menjünk!” Szóval a tanárok nagy része helyeselte. Voltak ugyan fenntartások a tanárok részéről, Miskolczi is azt mondta, hogy nagyon fog hiányozni az egyetemi könyvtár, és baj az, hogy a kar egész személyzete kikerül a többi karok kulturális hatása alól, az együttműködés megszűnik, túlságosan specializálódnak, és elszürkülnek majd, azaz hogy szakiskola lesz és nem egyetem. Nem politikailag kifogásolta tehát a döntést, hanem pusztán a kulturális továbbfejlődés szempontjából nem örült ennek a megoldásnak, de egy szóval sem volt ellene.

1985-ben készült emlékiratában Csögör Lajos, a hangsúlyokon változtatva, így foglalja össze az átköltözés körüli vitákat:

„A kolozsvári magyar értelmiségiek is érezték, hogy nemcsak át-

kolatípust jelentenek. A *szakiskolák* terén a helyzet már rosszabb. A gazdasági iskolák működésének megindításához a földművelésügyi minisztérium igen kevés hajlandóságot mutat. Úgyszólván teljesen elhanyagolta a magyar nyelvű gazdasági oktatást. A felekezeti időszak gazdasági iskolák igen nagy nehézségekkel ugyan, de működnek. Állami gazdasági iskoláink, mondhatni, csak elv-

településről, hanem jogaink feladásáról van szó, hogy szegényebbek leszünk. A szenvedélyesebb vitázók engem egyszerűen árulónak tekintettek és neveztek. De nem ez a lényeg! A reményeikben csalódott emberek a történelem folyamán mindig bűnbakot keresnek. Akik a helyzetet közelebbről ismerték, tudták, hogy az orvostudományi kar nem maradhatott Kolozsváron. A részünkről előterjesztett együttműködési javaslatokat a román egyetem részéről nem fogadták el, és az akkori politikai hangulatban a betegszobák megosztását – amit ők szintén nem fogadtak el – sem én, sem munkatársaim nem tartottuk volna helyesnek. A felajánlott épületek pedig – egyebek mellett – szétszórtságuk miatt nem feleltek meg.”

Az emlékező négy évtized távlatából úgy látja, helyesen döntöttek:

„nem volt más választásunk, ha menteni akartuk a menthetőt”. – (lásd Erdély Magyar Egyeteme 1944–1949. Custos Kiadó, Marosvásárhely, 1995, 80–81.).

– Aztán eljöttünk Vásárhelyre. Én itt meglátogattam az akkori megyei vezetőséget, a megyei prefektus Groza testvére, Victor volt, az alpolgármester pedig Antalfi. Meglátogattam itt egy Fekete Andor nevű ügyvédet, aki az Apollóban működő egyesületnek volt az elnöke és a város társadalmi életében nagy szerepet játszó, nagyon okos, nagyvonalú ember. Természetesen a pártot is, valamint a Hangya Szövetkezetet. A helybeliek nagyon örvendtek a dolognak. A helyi állami kórház főorvosai azért nem voltak elragadtatva,

● GYORSLAPOZÓ

ben léteznek. Május elején a gazdasági iskolák ügyében ismét tárgyaltunk a földművelésügyi minisztériummal és ígéretet kaptunk az ügy rendezésére. A munkaügyi minisztériumtól tanoncoktatási főigazgató kinevezését kértük. A minisztérium három jelöltünket nem fogadta el, mivel nem rendelkeztek képesítő vizsgával. *Eddig hat magyar tanonciskola kapott működési engedélyt. Nyolc iskola*

mert úgy érezték, ha ide klinikák jönnek professzorokkal, akkor az rontani fogja az ő addigi kiváltságos helyzetüket. Megoldottuk ezt a kérdést is, megmaradt egy állami kórház, beszéltem Groza miniszterelnökkel erről a dolgról, ő is úgy látta jónak, hogy ne keltünk itt rossz hangulatot, maradjon fenn az állami kórház, akit lehet vegyünk át, de ne okozzunk mindjárt sérelmeket. A kadét iskolán kívül megkaptuk a volt Czakó-féle szanatóriumot, amit tulajdonképpen a három egyház épített valamikor a harmincas években, s Czakó az igazgató-főorvosa volt. Természetesen ő is minden eszközzel védte a szanatóriumot, illetve, ha már úgyis át kell adnia, akkor kapjon ő is tanári kinevezést. Nos, ez nem ment, ő megmaradt főorvosnak.

Nagy kínnal átjött ide két szerelvénnel az orvostudományi kar. Mindenki abban a nagy katonai épületben nyert szállást. Először családonként egy-egy szobát foglaltak el, majd tíz család ugyanazt a szobát, mert annyi szoba nem volt, hogy mindenkinek külön jusson egy-egy terem, amelyek különben is nagyok voltak. Komoly nehézségekkel küszködtünk, Marosvásárhely kisváros volt, a vízellátást nem biztosították, abban az épületben a második-harmadik emeletre hol feljött a víz, hol nem, az embereknek nem volt lakásuk, az ellátás a háború után folyton akadozott. 1946-ban még ehhez járult egy nagy szárazság Moldvában, mely hatását itt is éreztette – szóval, elképzelhetetlen nehézségek közt indult meg az egyetemi oktatás. De meg kell mondanom, az embereknek az a hi-

későn nyújtotta be kérvényét. A népi demokratikus kezdeményezés ragyogó példáját szolgáltatta a brassói szervezetünk, amikor önerejéből felállította a brassói magyar ipari középiskolát. A magyar főiskolai oktatás biztosítására kiharcoltuk a négyszáz éves erdélyi magyar egyetem utódaként a Bolyai Tudományegyetem felállítását. Három kar Kolozsváron, az orvosi kar Marosvásárhelyen

te, hogy most tényleg valami új indult, valami jobb, olyan erőt adott, hogy abban az épületben, ha az ember este vonatról nézte – 1945 és 1949 között ingáztam Kolozsvár és Vásárhely között –, a kivilágított ablakok mutatták, hogy a laboratóriumokban este is lázasan dolgoznak. Igazán mindent megtettek: havonta voltak tudományos előadások (később hetente), amelyeket annyian látogattak, hogy nem fértek be a terembe. Nem úgy, mint most, hogy kötéllel is alig lehet embert fogni. Zsúfolva voltak a termek, és olyan viták folytak, hogy mindenki örömmel ment, mert az élményt jelentett.

De ugyanúgy a színház! Itt 1946–47-ben megalakult a Székely Színház. Annak olyan kiváló színészei voltak, mint Kovács György, Delly Szabó Ernő, s olyan előadásokat tartottak, hogy egy barátom, nagyon művelt ember, miután végignéztük az Úri murit, azt mondta: „Tudod, ha itt ülök, elfelejtem, hogy Vásárhelyt vagyok. Ilyet csak Pesten éreztem valamikor.” Tényleg ez volt a színház és ez volt, más vonatkozásban, az egyetem. Hogy ez hova hervadt, az más kérdés. A nagy bürokrácia, a sok felesleges szervezés és átszervezés sok mindent megfojtott.

Marosvásárhely, 1981.

Kiegészítés: 1. 1996 januárjában levélben fordultam az időközben Budapestre költözött Csögör Lajoshoz, melyben pár további kérdés tisztázására kértem. A 92. évét betöltött professzor válaszát

● GYORSLAPOZÓ

működik. A Bolyai Tudományegyetem ma 2300 hallgatónak teszi lehetővé az anyanyelvén való legfelsőbb oktatást. Létezése jogegyenlőségünkért való harcunk legszimbolikusabb eredménye, működése azonban olyan tárgyi akadályokba ütközik, hogy tudományos színvonala távolról sincsen biztosítva. A tanárok és diákok a legnagyobb erőfeszítéssel dolgoznak. Büszkén elmondhat-

pár személyes vonatkozású mondat elhagyásával teljes egészében közlöm:

„Megpróbálok kérdéseidre röviden válaszolni, mert feleségem súlyos, gyógyíthatatlan betegsége miatt az éjszaka egy részében is foglalt vagyok. 1948-ban és 1949-ben két olyan esemény történt, mely személyemmel is kapcsolatos volt. 48-ban szovjet mintára az addig egyetemekhez tartozó orvostudományi és gyógyszerészeti fakultások önálló intézetekké alakultak, de ez még nem jelentett változást sem oktatási, sem nevelési kérdésekben. A Bolyaival szoros kapcsolatot tartottunk, de rövid ideig, mert 1949-ben Balogh Edgár akkori rektor letartóztatása után megváltozott a helyzet. A mi 49-ben történt letartóztatásunk nem volt kapcsolatban a Márton Áron ügyével. A Rajk-per erdélyi vonatkozásait és a magyarországi Békepárt erdélyi tagjainak, vezetőinek angolszász kapcsolatait próbálták ránk is kiterjeszteni. Börtönből való kiszabadulásunk után – kegyelemként jöttünk ki – az újabb tárgyaláson mindnyájunkat felmentettek, állásainkba visszahelyeztek.

A Babeş és a Bolyai egyesítése után következett Vásárhelyen a kétnyelvű oktatás bevezetése a törvény megváltoztatása nélkül, mert nem volt milyen intézménnyel egyesíteni.

A többi kérdésre részletes és a vártnál is pontosabb felvilágosítást találhatsz Szöllösi Árpád volt tanársegéd – az én időmben! – A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem 1945–1995 című munkájában. Nagy értékű, lelkiismeretes írás, örülök, hogy

juk, hogy ez az egyetem ma már a demokratikus fejlődés útján halad, és valóban népünk egyetemévé válik. Azonban a megfelelő anyagi ellátás, épületek, felszerelés hiánya lehetetlenné teszi a hagyományos erdélyi egyetemi színvonal elérését. A természettudományi kar hat intézete Kolozsváron még nincs elhelyezve, és az előadásokon kívül nem tud hagyományos kutatást végezni. A ma-

hozzám is eljutott. Hiteles – egy-két kis hibától eltekintve, ami érthető – minden megbecsülést megérdemlő munka. Budapest, 1996. I. 28. Csögör Lajos”

2. Az 1990 után megjelent emlékiratok, történelmi munkák a fentiekben elmondottakat tovább árnyalják, új megvilágításba helyező adatokat tartalmaznak. Ezekből emelem ki a következőket: 1944. szept. 15-én a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem rektori tanácsa (Miskolczi Dezső, Buza László, Rajthy Tivadar, Haynal Imre, Balogh Ernő és Kristóf György) az erdélyi magyarság „különböző foglalkozású és pártállású képviselői kérésére” hivatkozva megtagadta a kiűritési parancs teljesítését. A kérést Nagy Istvántól Nagy Gézáig sokan aláírták, így az összes egyházak képviselői vagy gr. Teleki Béla, Mikó Imre és Vita Sándor az Erdélyi Párt részéről. 1944. okt. 16-án a Nagyszebenből visszatért sebészeti klinika személyzete román katonai segédlettel szeretné átvenni a klinikát, Miskolczytól az egyetem kulcsait követelik, a szovjet városparancsnokságtól egy napot kapnak, hogy elhagyják a várost. 1945. februárja első két hetében ifj. Vescan Teofilnak, a Kommunisták Romániai Pártja észak-erdélyi megbízottjának többször is változik a véleménye, előbb úgy gondolja, hogy Kolozsvárt csak román egyetem létezhet s a magyart valahol a székely tömbben kellene felállítani, majd azt, hogy Kolozsvárt csak egy közös egyetemre futja a demokratikus érzelmű tanárok számából, utóbb pedig azt az ODA-javaslatot terjeszti elő, hogy a városban egy román, egy ma-

● GYORSLAPOZÓ

rosvásárhelyi klinikák felszerelésénél az ígéretek még nem mentek teljesedésbe, és így egyes intézmények a vidéki közkórházak színvonalát sem érik el. Az egyetemet a költségvetésbe 490 milliós évi összeggel vették be, holott a legegyszerűbb számítás szerint is legalább háromszor annyira van szükség. Nincsenek magyar egyetemi internátusok és így egységes diákszellem kialakítása is

gyar egyetemet, valamint egy kétnyelvű főiskolát kellene mégis létrehozni. E terv a Nagy István szerkesztette Erdélyi Szikra (az Igazság elődje) első számában jelenik meg, 1945. március 8-án. *1946 folyamán* öt magyarországi egyetemi tanár hagyja el Kolozsvárt és Marosvásárhelyt, *1947 nyarán* távozik Bónis György jogtörténész, Benedek Marcell irodalomtörténész, Benedek István pszichológus, Felvinczy Takáts Zoltán művészettörténész és Ludány György, az élettan professzora is. Ez év nyarán Csögör Lajosnak sikerül négy további vendégprofesszort meghívnia a bonctan, az orvosi vegytan, a szülészet–nőgyógyászat és a bakteriológia tanszékeire, a későbbiekben ezt a román hatóságok már nem engedélyezték. *1948 nyarán* tér vissza Magyarországra a legnépesebb csoport, összesen tizenegy fő, köztük Buza László jogász, Zolnai Béla irodalomtörténész, Rajty Tivadar közgazdász, Fényes Imre fizikus, mind professzorok. Miután több éven át rendezetlen volt a helyzete, 1948. november 15-én megindul a magyar tagozat a Kolozsvári Agrártudományi Intézetben. (Összefoglalja Vincze Gábor *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1944–1953* című kötete. Budapest–Szeged, 1994.)

3. 1995-ben jelent meg Marosvásárhelyen Csögör Lajos tíz évvel korábban készült, kalandos sorsú, nyolcvannyolc gépelt oldalt kitevő beszámolója rektori éveiről, az Emlékeim a kolozsvári Magyar Egyetem megszervezéséről (lásd *Erdély Magyar Egyeteme 1944–1949*, Custos Kiadó, Marosvásárhely, 1995.). A megjelenés

nagyon nehéz. Egyetemünk a biztosítéka annak, hogy az erdélyi magyar nép kellő számú szakemberhez jusson és így az elmúlt évtizedek mulasztásai pótlódjanak. Népünk maga is felismerte az egyetem jelentőségét és az MNSZ szervezetei mindenütt ki is vették részüket abból az egyetemes áldozatkészségből, amellyel az erdélyi magyarság a Bolyai Tudományegyetemet a legrosszabb

évében írott előszavában Csögör sajnálkozva jegyzi meg, utólag úgy látja, emlékirata gyengéje, hogy „*nem ismerteti és nem értéke-li súlyának megfelelően azt az ellenállási szervezkedést, amely az akkor magyar főhatalom alá tartozó Észak-Erdélyben – elsősorban Kolozsváron – a hitleri megszállás után bontakozott ki.*” (I.m. 46. old.).

Úgy érzem, a folyamatosság mozzanatának e háttérbe szorulása az 1981-es beszélgetésre is érvényes.

A fenti beszélgetésnél terjedelmesebb és rendkívüli értékű doku-mentumokra építő emlékirat persze részletesebben ismerteti az egyetemalapítás eseményeit, de mivel annak nem mond ellent, nem kívántam további pontosításokkal megterhelni e kiegészítést. Érde- mes viszont rámutatni, hogy Nagy Géza és Venczel József milyen kiemelkedő méltatást kap a Csögör-iratokban. Mint ismeretes, a fent említett szervezkedésben mindketten részt vettek. „*Becsültem és szerettem mindkettőjüket, és az egyetem minden szervezési kér- désében együttműködtünk. Egyikünket sem zavarta az, hogy Nagy Géza a református egyház vezető személyisége, Venczel meggyőző- déses katolikus, Márton Áron püspök részéről is becsült személyi- ség, én pedig marxista voltam.*

Bizonyos, hogy mindketten közismerten a kolozsvári magyar pol- gári értelmiség legkiválóbb képviselői voltak. Nem is csodálkoztam tehát, amikor a mindenre gyanakvó Bányai László környezetéből eljutott hozzám a megjegyzés, miszerint a kolozsvári magyar pol-

● GYORSLAPOZÓ

időkön átsegítette. *A műegyetem felállítása, amelynek keretében a gazdasági főiskola is működött volna, nem történt meg. A kolozs- vári mezőgazdasági főiskolán magyar hallgatók számára magyar tagozat létesítését kértük, a minisztérium ezt anyagi nehézségekre való hivatkozással nem teljesítette. A mezőgazdasági főiskolai tanszemélyzet besorolása megtörtént ugyan, azonban a magyar*

gárság két legeszesebb emberét szervezte be mellém a reakció [...] Nem hiszem, hogy ez így történt volna. Nem küldötte őket senki, jöttek saját felelősségérzetük alapján, hogy részt vegyenek e nagy fontosságú munkában, és én utólag is csak hálás lehetek kivételes tudásukért és önzetlen segítségükért” (i.m. 52. old.).

A kötet igazi újdonsága azonban a Vincze Gábor szegedi történész kísérlete, hogy bevezető tanulmányában az eddig homály fedte, illetve elködösített összefüggéseket megvilágítsa, mi több, tárgyilagos értékelését adja az elemzett helyzetnek. Vincze a román–magyar viszony alakulásának modelljét látja a kolozsvári egyetemen és összegezeként ezt írja: „[...] a romániai magyar kisebbség és Bukarest között sajátos patthelyzet jött létre a kolozsvári magyar egyetem ügyében. A magyar kisebbség politikai-tudományos elitje 1944 őszén – a szovjet megszállók bizalmát élvező baloldal támogatásával – olyan kész helyzetet teremtett, amelyből sikeresen ellen tudott állni annak a bukaresti törekvésnek, amely a restitutio in integrum jelszavával akarta visszaállítani az 1940. augusztus 30-i állapotokat.

Ez a tárgyalási pozíció azonban nem volt annyira erős, hogy az egyetem sorsát eldöntő politikai alkuban biztosítani tudja a jogfolytonosság elvének elismertetését, ezáltal pedig az új, magyar tan nyelvű egyetem méltányos részesedését a meglévő felszerelésből és az épületekből. Az már az erdélyi magyarság hivatott és/vagy önjelölt vezetőin múlt, hogy az 1945. június első napján de iure

tanerők hátrányára. *Mezőgazdasági főiskolánk hiánya* előbb-utóbb lakosságunk mezőgazdasági színvonalának csökkenésével járhat. A mezőgazdasági főiskoláért állandó harcot vívunk. *A magyar zenei oktatást* felsőfokon a kolozsvári Állami Magyar Zenei és Képzőművészeti Főiskolával törvényileg biztosítottuk. Tanári kara most van besorolás alatt. A kiküldött hivatalos bizottság besorolá-

létesített kolozsvári magyar egyetem mennyire válik de facto létezővé” (i.m. 36. old.).

Vincze tehát arra keresi a választ, végső soron kinek az érdekében állt az 1872 óta működő egyetem jogfolytonosságának felszámolása; miért került sor az 1945-ös újraalapításra; s hogy ebben milyen szerepet játszottak a magyarság baloldali vezetőinek, így az ún. hármás bizottság tagjainak ama reményei („ideológiai korlátai”), melyek az általuk elképzelt új világhoz fűződtek.

● GYORSLAPOZÓ

si javaslatával szemben az MNSZ-nek néhány súlyos kifogása van, melyeket a kielégítő és méltányos megoldásig a leghatározottabban fenntart. (...) Az iskolán kívüli népnevelés munkáját a minden megyében megszervezett népfőiskolákon keresztül indítottunk meg és fejtjük ki. Több megyében népfőiskolai körlevelünk alapján népfőiskolai tanfolyamokat tartottak. Valamennyi megyé-